РОЗДІЛ 4
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.21

РЕАЛІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ У СФЕРІ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

REALIZATION OF ECONOMIC LEGAL PERSONALITY OF JOINT STOCK COMPANIES IN THE SPHERE OF ECONOMIC AND INDUSTRIAL RELATIONS

Гарагонич О.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного, господарського права та процесу
Академії адвокатури України

Статтю присвячено аналізу питань реалізації господарської правосуб'єктності акціонерних товариств у сфері господарсько-виробничих відносин. У статті автор аналізує характер господарсько-виробничих відносин, з'ясовує правову природу господарського договору та особливості його використання акціонерним товариством під час реалізації господарської правосуб'єктності, досліджує основні проблеми, пов'язані з реалізацію господарської правосуб'єктності акціонерних товариств у сфері господарсько-виробничих відносин.
Ключові слова: господарська правосуб'єктність, акціонерне товариство, реалізації господарської правосуб'єктності, господарсько-виробничі відносини, господарсько-договірні зобов'язання.

Статья посвящена анализу вопросов реализации хозяйственной правосубъектности акционерных обществ в сфере хозяйственно-производственных отношений. В статье автор анализирует характер хозяйственно-производственных отношений, выясняет правовую природу хозяйственного договора и особенности его использования акционерным обществом при реализации хозяйственной правосубъектности, исследует основные проблемы, связанные с реализацией хозяйственной правосубъектности акционерных обществ в сфере хозяйственно-производственных отношений.
Ключевые слова: хозяйственная правосубъектность, акционерное общество, реализация хозяйственной правосубъектности, хозяйственно-производственные отношения, хозяйственно-договорные обязательства.

The article is devoted to the analysis of questions of the realization of the economic legal personality of joint stock companies in the sphere of economic and industrial relations. In the article, the author determines the character of economical-contractual relationship, research of legal nature of economic contract, features of usage it by joint stock companies in the process of realizing economic legal personality, examines the main problems associated with the implementation of economic personality of joint-stock companies in the sphere of economic and production relations.
Key words: economic legal personality, joint stock company, realization of economic legal personality, economic and industrial relations, economical-contractual relationship.

Постановка проблеми. Проблеми реалізації господарської правосуб'єктності завжди знаходилися в центрі уваги представників правової науки. Особливо гостро дискусії велись із приводу реалізації господарської правосуб'єктності у сфері господарсько-виробничих відносин.

Господарсько-виробничі відносини є домінуючими в системі господарських відносин. Саме у сфері господарсько-виробничих відносин реалізуються основні статутні цілі та завдання АТ як суб'єкта господарювання, наділеного господарською правосуб'єктністю.

Актуальність теоретичної розробки питань, пов'язаних із реалізацією господарської правосуб'єктності АТ у сфері виробничо-господарських відносин, на сучасному етапі зумовлена як незначною кількістю наукових досліджень з окреслених питань у правовій науці, так і потребами юридичної практики.

Стан дослідження. Окремі аспекти реалізації господарської правосуб'єктності АТ у сфері виробничо-господарських відносин знайшли своє відображення в працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як О.А. Беляневич, О.М. Вінник, Н.Ю. Круглова, В.С. Мілаш, Г.В. Пронська, Н.О. Саніахметова, В.С. Щербина та ін. Однак комплексного дослідження реалізації господарської правосуб'єктності АТ у сфері виробничо-господарських відносин цими авторами не проводилося, що і зумовлює актуальність і мету даної статті.

Метою даної статті є дослідження проблеми реалізації господарської правосуб'єктності АТ у сфері виробничо-господарських відносин.

Виклад основного матеріалу. Господарська правосуб'єктність АТ – це здатність АТ бути учасником господарських правовідносин, а саме брати участь у правовідносинах, що виникають у сфері господарювання, шляхом реалізації господарської компетенції та набутих суб'єктивних господарських прав і юридичних обов'язків [1, с. 52].

Реалізуючи свою господарську правосуб'єктність, АТ самостійно визначає найбільш прийнятні для нього способи організації та здійснення господарської діяльності, обираючи характер дій у сфері господарювання з метою досягнення поставлених перед товариством його засновниками і закріплених у статуті цілей та завдань.

Сферу господарських відносин, учасником яких може бути АТ, наділене господарською правосуб'єктністю, відповідно до ч. 4 ст. 3 ГК України становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини [2].

Відповідно до ст. 55 ГК України однією з основних ознак, на підставі якої АТ може визнаватися суб'єктом господарювання, є здійснення товариством господарської діяльності, тобто діяльності у сфері суспільного виробництва, спрямованої на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарські відносини, які виникають під час безпосереднього здійснення АТ господарської діяльності, охоплюються поняттям господарсько-виробничі відносини.

Перш ніж аналізувати питання реалізації господарської правосуб'єктності АТ у сфері виробничо-господарських відносин, доцільно з'ясувати сутність даного виду господарських відносин.

Господарсько-виробничими згідно з ч. 5 ст. 3 ГК України є майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності.

Сам термін «господарсько-виробничі відносини» вказує на максимальну наближеність цих відносин до виробничої діяльності суб'єктів господарювання. Він замінює той термін, який вживався у минулому, – «оперативно-господарські відносини». У «доринкових» умовах головні майново-організаційні питання вирішувалися «згори», а підприємства мусили оперативно виконувати такі рішення. Тепер центр тяжіння повнокровної господарської діяльності переміщується саме туди, де він первісно і мав бути, – безпосередньо на підприємства та інші суб'єкти господарювання [3, с. 13].

Господарсько-виробничі відносини, учасником яких є АТ як суб'єкт господарювання, відповідно до ч. 5 ст. 3 ГК України включають:

1) майнові відносини, що виникають між АТ й іншими суб'єктами господарювання під час безпосереднього здійснення господарської діяльності;

2) інші відносини, що виникають між АТ й іншими суб'єктами господарювання під час безпосереднього здійснення господарської діяльності.

Значна частина майнових відносин, що виникають між суб'єктами господарювання під час безпосереднього здійснення господарської діяльності, за своєю фактичною природою є товарообмінними операціями (в широкому значенні слова), спрямованими на обмін товарів (які вироблено одними суб'єктами господарювання і які використовуються у виробничій діяльності інших тощо) на грошовий чи інший еквівалент [4, с. 43]. При цьому посилання на «безпосереднє» здійснення господарської діяльності не є підставою для звуження кола майнових відносин, на які поширюється чинність ГК України. Безпосереднє здійснення господарської діяльності, як це випливає із змісту ГК України, полягає не тільки у виготовленні та реалізації продукції, виконанні робіт чи наданні послуг, а і в тому, що в межах господарських зобов'язань суб'єкт господарювання здійснює матеріально-технічне забезпечення господарської діяльності, створює організаційні, фінансові та інші умови господарювання в межах господарських зобов'язань [5, с. 8].

«Інші відносини», на яких акцентується увага у ч. 5 ст. 3 ГК України, виникають між суб'єктами господарювання з приводу організації майбутньої господарської діяльності. Відносини з приводу безпосереднього створення господарської інфраструктури (коли суб'єкта господарювання як такого ще немає), а також відносини, які виникають між уже наявними суб'єктами господарювання (елементами господарської інфраструктури) з приводу встановлення організаційних зв'язків між ними, зараховано до категорії «інших» господарсько-виробничих відносин, незважаючи на те, що останні завжди передують здійсненню господарської діяльності (і виробництву суспільних благ у товарній формі, і їхній наступній реалізації) та за своєю суттю є відносинами з упорядкування, координації взаємозв'язків сторін, що встановлюються для подальшого розвитку їх виробничих стосунків [4, с. 43].

Правовою формою, в якій існують господарсько-виробничі відносини, є майново-господарські зобов'язання.

Відповідно до ст. 175 ГК України майново-господарськими визнаються цивільно-правові зобов'язання, що виникають між учасниками господарських відносин під час здійснення господарської діяльності, в силу яких зобов'язана сторона повинна вчинити певну господарську дію на користь другої сторони або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

Такі зобов'язання виникають у результаті врегулювання господарсько-виробничих відносин нормами Цивільного кодексу України з урахуванням особливостей, передбачених ГК України.

При цьому в юридичній літературі звертається увага на термінологічну неузгодженість норм ГК України, що допущена законодавцем при позначенні господарсько-виробничих відносин і їх правової форми – майново-господарських зобов'язань. Зокрема, зазначається, що якщо предметом регулювання є господарсько-виробничі відносини, то і результатом їх врегулювання мають бути господарсько-виробничі зобов'язання [5, с. 24; 6, с. 126; 7, с. 119].

Реалізація господарської правосуб'єктності АТ у сфері виробничо-господарських відносин здійснюється через участь товариств у майново-господарських зобов'язаннях. У таких зобов'язаннях АТ може брати участь як управнена сторона (кредитор), так і в якості зобов'язаної сторони (боржника).

Майново-господарські зобов'язання за участю АТ відповідно до ст. 174 ГК України можуть виникати:

1) безпосередньо із закону або іншого нормативно-правового акта, що регулює господарську діяльність АТ;

2) з акту управління господарською діяльністю АТ;

3) з господарського договору та інших угод, передбачених законом, а також з угод, не передбачених законом, але таких, які йому не суперечать;

4) внаслідок заподіяння шкоди товариству або товариством;

5) придбання або збереження майна товариства або товариством за рахунок іншої особи без достатніх на те підстав;

6) у результаті створення об'єктів інтелектуальної власності та інших дій суб'єктів;

7) внаслідок подій, з якими закон пов'язує настання правових наслідків у сфері господарювання.

Відповідно до ст. 67 ГК України відносини підприємства з іншими підприємствами, організаціями, громадянами в усіх сферах господарської діяльності здійснюються на основі договорів. Участь АТ у договорах визнається в юридичній літературі в якості однієї з правових форм реалізації господарської компетенції як елемента господарської правосуб'єктності товариства [8, с. 74].

Під час реалізації АТ господарської правосуб'єктності у сфері виробничо-господарських відносин товариство здійснює відносини з іншими суб'єктами господарювання, насамперед на основі господарських договорів.

Не можна господарювати без укладення господарського договору (адже ніхто не діє в режимі «натурального господарства»). Ці договори фактично необхідні незалежно від ступеня їх юридичної обов'язковості. Вони укладаються постійно. [9, с. 625]. За допомогою договору здійснюється обмін результатів господарської діяльності на грошовий чи інший еквівалент; формується майнова основа господарювання; створюється господарська інфраструктура, оформлюються організаційні зв'язки між учасниками відносин у сфері господарювання; здійснюється управління у сфері господарювання [10, с. 62].

У зв'язку із цим саме господарські договори є найбільш поширеною юридичною підставою виникнення майново-господарських зобов'язань за участю АТ. Майново-господарські зобов'язання, які виникають за участю АТ на підставі господарських договорів, згідно зі ст. 179 ГК України визнаються господарсько-договірними зобов'язаннями.

ГК України не містить нормативного визначення господарського договору попри те, що в кодексі йому присвячено окрему главу – 20 «Господарські договори». Тому допомогу при вирішенні даного питання слід шукати в площині наукових розробок представників науки господарського права.

У сучасній доктрині відсутня єдина наукова позиція щодо правової природи господарського договору. Найбільш поширеними серед представників господарсько-правової науки є розуміння господарського договору як:

1) дво- або багатосторонньої угоди/домовленості, тобто дій сторін, спрямованих на досягнення певного правового результату – виникнення господарського зобов'язання;

2) зобов'язання, тобто правовідношення, в якому управненій особі (в тому числі кредитору) протистоїть конкретний зобов'язаний суб'єкт (у тому числі боржник) і де праву однієї сторони кореспондує обов'язок іншої [11, с. 350].

Прихильниками «угодницької» теорії сутності господарського договору (договір як домовленість) є В.С. Щербина [12, с. 282], А.Г. Бобкова [13, с. 200], Н.О. Саніахметова [14, с. 185-186], Н.Ю. Круглова [15, с. 150], А.В. Замрига [10, с. 63], І.І. Бочкова [16, с. 114] та ін. У свою чергу, на позиціях «зобов'язальницької» теорії сутності господарського договору (договір як зобов'язання) перебувають Г.В. Пронська [9, с. 627], О.М. Вінник [17, с. 218], О.А. Беляневич [18, с. 61-62], Я.В. Ступник, Д.М. Григаш [19, с. 135] та ін.

У процесі реалізації господарської правосуб'єктності у сфері виробничо-господарських відносин АТ вчиняє практичні дії зі здійснення господарських прав та виконання господарських обов'язків, використовуючи правову конструкцію господарського договору.

Відтак для стадії реалізації норм права і суб'єктивних прав та обов'язків, коли програма поведінки сторін, закладена нормами права та опосередкована їх волею в договорі у вигляді прав та обов'язків, ключовим стає саме господарське зобов'язання. Саме на цій стадії найповніше розкриваються програмно-координаційні регулятивні властивості договору [11, с. 350].

На нашу думку, найбільш вдало сутність господарського договору розкрила представник «зобов'язальницької» теорії – О.М. Вінник. Вона вважає, що господарський договір – це зафіксовані в спеціальному правовому документі на підставі угоди майново-організаційні зобов'язання учасників господарських відносин (сторін), спрямовані на обслуговування (забезпечення) їх господарської діяльності (господарських потреб) з урахуванням загальногосподарських (публічних) інтересів [17, с. 218].

За загальним правилом, під реалізації господарської правосуб'єктності у сфері виробничо-господарських відносин із використанням господарського договору АТ відповідно до ч. 2 ст. 67 ГК України вільне у виборі предмета договору, визначенні зобов'язань, інших умов господарських взаємовідносин, що не суперечать законодавству України.

Проте у сфері господарювання свобода договору є допустимою лише тією мірою, якою вона не суперечить інтересам всього суспільства. Адже господарський договір як правова форма господарських зв'язків є специфічним правовим засобом, в якому поєднуються публічні інтереси суспільства в цілому та приватні інтереси окремих суб'єктів господарювання [20, с. 7].

Тому, укладаючи господарські договори за правилами ГК України, суб'єкти господарювання повинні:

виконати загальні вимоги, зокрема, ст. 180 ГК, тобто в будь-якому випадку узгодити предмет, ціну, строк дії договору; утриматися від порушення заборон, які випливають із змісту ч. 2 ст. 207 ГК України (щодо умов договору приєднання), ч. 1 ст. 29 ГК України, що визначаються як зловживання монопольним становищем, тощо; використати передбачені ЦК та ГК України можливості щодо визначення змісту договору в межах закону, вжиття способів забезпечення виконання зобов'язань як цивільно-правового, так і господарського-правового характеру [18, с. 70].

У передбачених законом випадках АТ для реалізації його господарської правосуб'єктності у сфері виробничо-господарських відносин повинно дотримуватися додаткових вимог.

Наприклад, для АТ (крім банків), у статутному капіталі яких державі належить 50 та більше відсотків акцій, ГК України встановлена необхідність погодження окремих господарських договорів. Так, відповідно до ч. 4 ст. 67 ГК України такі АТ здійснюють залучення внутрішніх довгострокових (більше одного року) та зовнішніх кредитів (позик), надають гарантії або є поручителями за такими зобов'язаннями за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну фінансову політику, здійснюють залучення внутрішніх короткострокових (до одного року) кредитів (позик), надають гарантії або є поручителями за такими зобов'язаннями – за погодженням з органом виконавчої влади, який здійснює функції управління державною власністю. Порядок таких погоджень встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Щодо інших АТ, Кабінет Міністрів України, уповноважені ним або законом органи виконавчої влади можуть згідно ч. 2 ст. 179 ГК України рекомендувати таким суб'єктам господарювання орієнтовні умови господарських договорів (примірні договори), а у визначених законом випадках – затверджувати типові договори.

Зміст господарського договору, що укладається АТ під час реалізації його господарської правосуб'єктності у сфері виробничо-господарських відносин, може визначатися по-різному.

Основний правовий інструментарій, який АТ може застосовувати для визначення змісту господарського договору, що використовується товариством у процесі реалізації господарської правосуб'єктності у сфері виробничо-господарських відносин, передбачено в ст. 179 ГК України.

Так, відповідно до ч. 4 ст. 179 ГК України під час укладення господарських договорів АТ може визначати зміст договору на підставі кількох способів.

По-перше, зміст господарського договору може визначатися *шляхом вільного волевиявлення,* коли сторони мають право погоджувати на свій розсуд будь-які умови договору, що не суперечать законодавству. У такому випадку АТ має можливість реалізації своєї господарської правосуб'єктності у сфері господарсько-виробничих відносин із максимальним рівнем диспозитивності.

Реалізуючи господарську правосуб'єктність у сфері виробничо-господарських відносин на основні вільного волевиявлення, АТ може конкретизувати або розширювати зміст господарсько-договірних зобов'язань, закріплених в господарських договорах, за взаємною згодою з іншими учасниками таких зобов'язань в процесі їх виконання, якщо законом не встановлено інше. Складний характер господарсько-виробничих відносин, що виникають в процесі безпосереднього здійснення АТ господарської діяльності, може зумовлювати укладення змішаних господарських договорів (містять елементи різних договорів), комплексних договорів (породжують кілька різних господарських зобов'язань, що мають єдину господарську мету і групуються навколо одного з них, яке є основним), і навіть господарських договорів, не передбачених законом, але таких, які йому не суперечать.

По-друге, визначення змісту господарського договору може вібуватися *на основі примірного договору,* рекомендованого органом управління суб'єктам господарювання для використання при укладенні ними договорів, коли сторони мають право за взаємною згодою змінювати окремі умови, передбачені примірним договором, або доповнювати його зміст. Попри те, що примірний договір тільки рекомендується органом управління суб'єктам господарювання, рівень диспозитивності при реалізації АТ господарської правосуб'єктності є нижчим ніж при визначенні змісту господарського договору на основі вільного волевиявлення. Причиною цьому є те, що АТ у даному випадку може змінювати лише окремі умови, передбачені примірним договором, або доповнювати його зміст, і тільки за взаємною згодою з іншою стороною.

По-третє, умови господарського договору, що укладається АТ у зв'язку з безпосереднім здійсненням господарської діяльності, можуть визначатися *на підставі типового договору,* затвердженого Кабінетом Міністрів України, чи у випадках, передбачених законом, іншим органом державної влади, коли сторони не можуть відступати від змісту типового договору, але мають право конкретизувати його умови. У господарському праві типовому договору притаманні такі риси: у сфері господарювання типові договори затверджуються спеціально уповноваженими державними органами; типовий договір затверджується для регулювання лише визначеного кола відносин; типові договори виступають своєрідними проектами господарських договорів, а тому вони певною мірою, покликані спростити порядок укладення господарських договорів; наявність типових договорів є одним із правових засобів попередження та розв'язання конфлікту інтересів (в тому числі публічних і приватних) у сфері господарювання та дотримання їх балансу; сутність типових договорів пов'язана з певним обмеженням свободи договору [21, с. 166].

Реалізація господарської правосуб'єктності АТ із використанням конструкції типового договору передбачає обов'язковість дотримання товариством у сфері господарсько-виробничих відносин моделі поведінки, встановленої Кабінетом Міністрів України (іншим органом державної влади – у передбачених законом випадках). При цьому АТ та інша сторона господар-

сько-договірного зобов'язання, встановленого типовим договором, не маючи права відступати від змісту договору, можуть тільки конкретизувати його умови.

По-четверте, договірні умови можуть визначатися *на основі договору приєднання,* запропонованого однією стороною для інших можливих суб'єктів, коли ці суб'єкти в разі вступу в договір не мають права наполягати на зміні його змісту. Якщо в типовому договорі його зміст визначається Кабінетом Міністрів України (іншим органом державної влади – у передбачених законом випадках), то в договорі приєднання договірні умови пропонуються однією зі сторін з позбавленням іншої сторони права вимагати зміни змісту договору. В юридичній літературі одноособову можливість суб'єкта господарювання визначати зміст договору приєднання пов'язують із формулярним правом («квазіправом»), автономною від держави нормотворчістю, що виростає із ділової практики. Так, під формулярним правом розуміються правила, які одноособово встановлені суб'єктом господарювання, закріплені в стандартній формі (тексті) договору певного виду, є загальнообов'язковими для всіх осіб, які можуть виступати контрагентами такого суб'єкта [22, с. 15]. Реалізація господарської правосуб'єктності АТ із використанням конструкції договору приєднання передбачає можливість відступу від принципу рівності сторін господарсько-договірних зобов'язань. Так, АТ може розробити певний набір стандартних умов господарського договору і запропонувати його іншим учасникам господарсько-виробничих відносин для беззастережного приєднання.

У тих випадках, коли господарський договір укладається *на підставі державного замовлення,* а АТ належить до державного сектора економіки або визнане відповідно до законодавства України монополістом (ч. 2 ст. 8 Закону України «Про державний матеріальний резерв» [23]), або бере участь у закупівлі за оборонним замовленням, яка становить державну таємницю (ч. 2 ст. 7 Закону України «Про державне оборонне замовлення» [24]), а також в інших передбачених законом випадках, зміст такого договору повинен відповідати державному замовленню (ч. 3 і ч. 5 ст. 179 ГК України).

Крім того, відповідно до ч. 6 ст. 179 ГК України *обов'язкові умови* господарських договорів, що укладаються АТ, можуть бути передбачені законодавством, у разі здійснення товариством забезпечення споживачів електроенергією, зв'язком, послугами залізничного та інших видів транспорту. Наприклад, такі умови передбачаються Законами України: «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності» від 21 жовтня 2010 року [25], «Про особливості оренди чи концесії об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності» від 08 липня 2012 року [26] та ін.

Під час укладення певних видів господарських договорів АТ у процесі реалізації господарської правосуб'єктності у сфері виробничо-господарських відносин повинно враховувати вимоги спеціальних нормативно-правових актів, якими регулюється порядок укладення та виконання таких договорів. Зокрема, спеціальні вимоги щодо таких договорів встановлюються Законами України: «Про оренду державного та комунального майна» від 10 квітня 1992 року [27], «Про страхування» від 7 березня 1996 року [28], «Про фінансовий лізинг» від 16 грудня 1997 року [29], «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій в галузі зовнішньоекономічної діяльності» від 23 грудня 1998 року [30], «Про концесії» від 16 липня 1999 року [31], «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» від 14 грудня 1999 року [32], «Про іпотечне кредитування операцій з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» від 19 червня 2003 року [33], «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року [34] та ін.

Вищенаведене дає підстави зробити висновок про те, що реалізація господарської правосуб'єктності АТ у сфері виробничо-господарських відносин з використанням господарських договорів може здійснюватися в рамках різних правових режимів:

1) загального режиму, для якого характерне переважно приватно-правове регулювання;

2) спеціального режиму, в якому домінує публічно-правове регулювання.

У випадку реалізації господарської правосуб'єктності АТ у межах господарсько-договірних відносин, не обтяжених публічним компонентом, між формально рівними суб'єктами господарювання, характер господарських зв'язків, формалізованих в умовах господарського договору, встановлюватиметься на їхній власний розсуд і ґрунтуватиметься на принципах, визначених Цивільним кодексом України (далі – ЦК України).

Натомість у разі використання АТ для реалізації господарської правосуб'єктності господарських договорів, обтяжених публічним компонентом, «принцип свободи договору діятиме у звуженому вигляді, і межі його дії визначатимуться публічною, соціальною спрямованістю таких договорів, їх юридичною метою та об'єктом» [35, с. 68].

Таке обмеження свободи договору в юридичній літературі пов'язується насамперед з особливостями сфери застосування господарських договорів – сферою господарювання, якій, серед іншого, властивий публічний характер [36, с. 45]. Також наголошується на тому, що принцип свободи договору в сучасних ринкових умовах господарювання не може претендувати на абсолютний характер, зважаючи на диспропорцію (нерівність) договірних можливостей суб'єктів господарювання. Засади регулювання договірних відносин, встановлені ГК України, не конфліктують із цивілістичним принципом договірної свободи, а доповнюють, конкретизують його відповідно до особливостей сфери господарювання [37, с. 541].

Як господарська організація, управління діяльністю якої здійснюється через систему органів, АТ у сфері господарсько-виробничих відносин реалізує свою господарську правосуб'єктність через відповідні акти уповноважених органи. Основною формою вираження таких актів є дії, тобто конкретна

діяльність уповноважених органів АТ від його імені в процесі реалізації господарської правосуб'єктності товариства. До дій як форми вираження актів органів АТ, за допомогою яких реалізується господарська правосуб'єктність товариства у сфері господарсько-виробничих відносин, можна віднести, насамперед, укладення господарських договорів.

Під час реалізації господарської правосуб'єктності АТ у сфері господарсько-виробничих відносин провідна роль у системі органів товариства відводиться виконавчому органу. Пояснюється це тим, що відповідно до ч. 2 ст. 58 Закону України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року (далі – Закону про АТ) саме виконавчий орган діє від імені АТ у межах, встановлених статутом АТ і законом [38].

В окремих визначених законодавством випадках реалізація господарської правосуб'єктності АТ у сфері господарсько-виробничих відносин у формі дій може здійснюватися не тільки виконавчим органом, але й іншими органами товариства. Наприклад, у разі прийняття рішення про припинення АТ реалізація господарської правосуб'єктності товариства у формі дій може здійснюватися також головою комісії з припинення АТ, членами такої комісії або ліквідатором (ч. 4 ст. 105 ЦК України [39], ч. 5 ст. 88 Закону про АТ).

Для реалізації господарської правосуб'єктності АТ у сфері господарсько-виробничих відносин в окремих випадках вимагається застосування спеціальних процедур, які при укладенні господарських договорів, серед іншого, передбачають необхідність прийняття рішення відповідним органом товариства (загальними зборами, наглядовою радою тощо). Зокрема, Законом про АТ застосування таких процедур передбачено для:

1) викупу АТ розміщених ним цінних паперів (ст. 66-69);

2) вчинення значного правочину (ст. 70, 71);

3) вчинення правочину, щодо якого є заінтересованість (ст. 72).

Також певні особливості притаманні реалізації господарської правосуб'єктності у сфері господарсько-виробничих відносин для АТ, виключним видом діяльності яких є спільне інвестування, на що неодноразово зверталась увага в юридичній літературі [40, с. 50–119; 41, с. 56–124; 42; 43, с. 232–247; 44]. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про інститути спільного інвестування» (далі – Закону про ІСІ) у формі АТ утворюється корпоративний фонд, який провадить діяльність із спільного інвестування [45]. Разом із тим цим Законом закріплено норму про те, що законодавство про акціонерні товариства не застосовується до регулювання діяльності існуючих у формі АТ корпоративних фондів (ч. 2 ст. 3).

Специфіка реалізації корпоративним фондом господарської правосуб'єктності у сфері господарсько-виробничих відносин при безпосередньому здійснення господарської діяльності зі спільного інвестування полягає в тому, що:

1) по-перше, згідно зі ст. 15 Закону про ІСІ утворення виконавчого органу, через який реалізують свою правосуб'єктність більшість АТ, у корпоративному фонді не тільки не передбачається, але й прямо забороняється;

2) по-друге, від імені корпоративного фонду в силу прямої вказівки Закону про ІСІ (ч. 1 ст. 14, ч. 6 ст. 63) діє компанія з управління активами (далі – КУА). КУА набуває і здійснює практично всі господарські права та обов'язки такого АТ, пов'язані зі здійсненням господарської діяльності зі спільного інвестування. Якщо в інших АТ господарські договори укладаються від імені товариства виконавчим органом, то від імені корпоративного фонду такі дії вчиняють КУА.

Таким чином, у сфері господарсько-виробничих відносин господарська правосуб'єктність існуючих у формі АТ корпоративних фондів реалізується від імені товариства іншою господарською організацією – КУА корпоративного фонду, яка уповноважена в силу закону здійснювати на підставі відповідного договору представницькі функції, у т.ч. по укладенню господарських договорів.

Висновки. Реалізація господарської правосуб'єктності АТ у сфері виробничо-господарських відносин здійснюється через участь товариств в майново-господарських зобов'язаннях. Найбільш поширеною підставою виникнення таких зобов'язань є укладення АТ господарського договору.

У процесі реалізації господарської правосуб'єктності у сфері виробничо-господарських відносин з використанням господарських договорів АТ повинні враховувати встановлені господарським законодавством спеціальні правила щодо порядку їх укладення, а також особливі вимоги щодо змісту таких договорів.

АТ у сфері господарсько-виробничих відносин реалізує свою господарську правосуб'єктність через відповідні акти уповноважених органи. Основною формою вираження таких актів є дії, тобто конкретна діяльність уповноважених органів АТ від його імені в процесі реалізації господарської правосуб'єктності товариства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гарагонич О.В. Поняття та елементи господарської правосуб'єктності акціонерних товариств / О.В. Гарагонич // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 3. – С. 47–53.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144
3. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г.Л. Знаменський, В.В. Хахулін, В.С. Щербина та ін. ; За заг. ред. В.К. Мамутова. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
4. Мілаш В.С. Перспективи модернізації договірних правовідносин у сфері господарювання: монографія / В.С. Мілаш ; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Х. : ХНУМГ, 2014. – 227 с.
5. Проблемні питання у застосуванні Цивільного і Господарського кодексів України / Під редакцією Яреми А.Г., Ротаня В.Г. – К. : Реферат, 2005. – 336 с.
6. Коваль В.М. Відносини, що виникають у процесі здійснення господарської діяльності, як предмет господарського права / В.М. Коваль // Університетські наукові записки. – 2011. – № 3(39). – С. 122–128.

7. Коваль В.М. Предмет господарського права: потреби уточнення / В.М. Коваль // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 4. – С. 116–127.
8. Гарагонич О.В. Форми реалізації господарської компетенції акціонерних товариств / О.В. Гарагонич // Visegrad Journal on Human Rights. – 2016. – № 4. – Частина 2. – С. 70–76.
9. Пронська Г.В. Вибране / Г.В. Пронська. – К. : Освіта України, 2013. – 696 с.
10. Замрига А.В. Теоретико-правова природа господарських договорів у національному та європейському праві / А.В. Замрига // Право і суспільство. – 2016. – № 5, частина 2. – С. 60-66.
11. Актуальні проблеми господарського права / за ред. В.С. Щербини. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 528 с.
12. Щербина В.С. Господарське право України : підручник. – 5-те вид., перероб. і доп. / В.С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 600 с.
13. Бобкова А.Г. Правовое обеспечение рекреационной деятельности / А.Г. Бобкова. – Донецк : Юго-Восток, 2000. – 308 с.
14. Господарське право України / За заг. ред. проф. Н.О. Саніахметової. – Х. : Одіссей, 2005. – 608 с.
15. Круглова Н.Ю. Хозяйственное право / Н.Ю. Круглова. – М. : РДЛ, 2006. – 832 с.
16. Бочкова І.І. Концепція, ознаки та значення господарського договору за законодавством України / І.І. Бочкова // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 111–115.
17. Вінник О.М. Господарське право: Курс лекцій / О.М. Вінник. – К. : Атіка, 2004. – 624 с.
18. Беляневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) / О.А. Беляневич. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
19. Ступник Я.В., Григаш Д.М. Господарський договір: поняття та особливі ознаки / Я.В. Ступник, Д.М. Григаш // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 1. – С. 132–136.
20. Беляневич О.А. Господарський договір та способи його укладення : автореф. дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / О.А. Беляневич. – К., 1999. – 20 с.
21. Кицик Я.Р. Типовий договір в системі господарських договорів / Я.Р. Кицик // Приватне право і підприємництво. – 2014. – Вип. 13. – С. 164–167.
22. Беляневич О.А. Теоретичні проблеми господарського договірного права : автореф. дис. … докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 / О.А. Беляневич. – К., 2006. – 25 с.
23. Про державний матеріальний резерв : Закон України від 24 січня 1997 року № 51/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 13. – Ст. 112.
24. Про державне оборонне замовлення : Закон України від 03 березня 1999 року № 464-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 17. – Ст. 111.
25. Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності : Закон України від 21 жовтня 2010 року № 2624-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 11. – Ст. 71.
26. Про особливості оренди чи концесії об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності : Закон України від 08 липня 2012 року № 3687-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 18. – Ст. 157.
27. Про оренду державного та комунального майна : Закон України від 10 квітня 1992 року № 2269-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 416.
28. Про страхування : Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
29. Про фінансовий лізинг : Закон України від 16 грудня 1997 року № 723/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 16. – Ст. 68.
30. Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій в галузі зовнішньоекономічної діяльності : Закон України від 23 грудня 1998 року № 351-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 5-6. – Ст. 44.
31. Про концесії : Закон України від 16 липня 1999 року № 997-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41. – Ст. 372.
32. Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг : Закон України від 14 грудня 1999 року № 1286-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 3. – Ст. 21.
33. Про іпотечне кредитування операцій з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати : Закон України від 19 червня 2003 року № 51/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 1. – Ст. 1.
34. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 9. – Ст. 89.
35. Беляневич О.А. Принцип свободи договору за Цивільним та Господарським кодексами України / О.А. Беляневич // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2004. – № 60-62. – С. 64–68.
36. Апаров А., Онищенко О. Юридична природа поняття господарського договору: огляд наукових і нормативних підходів / А. Апаров, О. Онищенко // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 10. – С. 42.
37. Правова доктрина України : у 5-ти т. / [Ю.С. Шемшученко, А.П. Гетьман, В.І. Андрейцев та ін.] ; за ред. Ю.С. Шемшученко. – Х. : Право, 2013. – Т. 4 : Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права. – 848 с.
38. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 року № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50-51. – Ст. 384.
39. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
40. Гарагонич О.В., Бисага Ю.М., Кампі О.Ю., Белов Д.М. Інститути спільного інвестування. Правове регулювання господарської діяльності із спільного інвестування / О.В. Гарагонич, Ю. М. Бисага, О. Ю. Кампі, Д. М. Белов. – К. : Гельветика, 2014. – 216 с.
41. Сущ О.П. Цивільні правовідносини з корпоративного інвестування / О.П. Сущ. – Х. : Право, 2017. – 200 с.
42. Гарагонич О.В. Господарська правосуб'єктність корпоративного фонду / О.В. Гарагонич // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 4 – С. 82–86 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pap.in.ua/4_2014/22.pdf.
43. Інвестиційне право / Ю.М. Жорнокуй, О.М. Шуміло, О.П. Сущ та ін. ; за заг. ред. Ю.М. Жорнокуя. – Х. : Право, 2015. – 512 с.
44. Гарагонич О.В. Особливості господарської правосуб'єктності акціонерних товариств у сфері спільного інвестування / О.В. Гарагонич // Вісник господарського судочинства. – 2014. – № 5 . – С. 40–48.
45. Про інститути спільного інвестування : Закон України від 05 липня 2012 року № 5080-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 63. – Ст. 103.